

- організаціями” від 20.10.2008 р. № 941.
7. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України “Деякі питання визнання дипломів і наукових ступенів випускників вищих духовних навчальних закладів” від 26.10.2011 р. № 1210.
  8. Наказ Міністерства охорони здоров’я України “Про створення Громадської ради при Міністерстві охорони здоров’я України з питань співпраці з Всеукраїнською Радою Церков і релігійних організацій” від 22.05.2009 р. № 358 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/dn_20090522_358.html .
  9. Положення про Раду у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/index.php?part=council_pastoral_care&sub=polozhenia . — Назва з екрану.
  10. Постанова Кабінету Міністрів України “Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики” від 03.11.2010 р. № 996.
  11. Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення змін до переліків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. N 1719 та від 27 серпня 2010 р. N 787” від 17.03.2011 р. № 267.

SUMMARY

Yuri Reshetnikov

MECHANISMS OF PROVIDING OF STATE-CONFESSIONAL DIALOGUE IN UKRAINE

The article is devoted to consideration of concrete mechanisms of providing of state-confessional dialogue in Ukraine in interests of further harmonization of relations between the State and Church, in particular activity of public counsels as one of effective mechanisms of realization of such dialogue.

Keywords: state-confessional dialogue, Church, public counsels.

Вікторія Малюська

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена питанням державно-церковних відносин в сучасному світі в контексті розвитку громадянського суспільства. Визначено особливості державно-церковних та церковно-державних відносин в Україні. Охарактеризовано ключові поняття щодо перспектив розвитку державно-церковних відносин

в соціальному контексті взаємодії держави і церков та релігійних організацій.

Ключові слова: державно-церковні відносини, релігійні організації, Церква, громадянське суспільство.

Актуальність теми статті обумовлюється зростанням останнім часом в нашій країні інтересу до релігійних питань, спробами осмислення ролі та місця релігії у житті окремої людини та у суспільстві, із зростаючим розумінням того, що релігія та релігійність є одним з наріжних каменів суспільного життя особистості, соціальних груп та суспільства в цілому. Релігійний чинник розглядається нині як один з провідних у національно-духовному відродженні українського народу.

Проблема державно-церковних відносин є об'єктом дослідження таких вітчизняних вчених: С.Сьоміна, В.Єленського, В.Бондаренко, А.Деркача, Ю. Решетнікова, С. Здіюрука, М.Бабія, М.Заковича та інших.

Мета даної статті полягає в теоретичному аналізі сучасного стану державно-конфесійних відносин та обґрунтуванні проблемних питань теоретико-прикладного характеру питань державно-церковних відносин в Україні.

У понятійному аспекті “державно-конфесійні відносини” можна охарактеризувати як сукупність законодавчо врегульованих і закріплених форм, принципів, взаємозв'язків, взаємовідносин, що склалися між: їх суб'єктами — державними владними інститутами та інституалізованими релігійними утвореннями (церква, релігійне об'єднання, деномінація, релігійний центр, релігійна громада, духовний навчальний заклад тощо). Тобто, означені відносини характеризують рівень, глибину взаємин влади і релігійних організацій, ступінь їх інтеграції або дезінтеграції, співпраці. Важливою при визначення характеру, змісту цього типу відносин є необхідність врахування історичного, соціально-політичного, культурного контекстів, об'єктивних і суб'єктивних факторів, що впливали і/або впливають на їх розвиток і сутність. Таким чином, певний тип державно-конфесійних відносин, який склався історично в тій чи іншій державі, є результируюча різних чинників, але насамперед він постає як наслідок складного соціально-політичного компромісу.¹

Відносини держави і релігійних організацій будуються на певних принципах, мають свою структуру і суспільнозначущу мету. В Україні — це, перш за все, принцип світськості держави, який базується на конституційних засадах відокремлення церкви від держави, школи від церкви, законодавчо оформленій “інституційній і функціональній позарелігійності державної влади”. Принцип світськості Української держави означає також, що вона є релігійно та ідеологічно незаангажованою, не пов'язує себе із жодною з конфесій, не виказує (принаймні законодавчо, нормативно) свою при-

хильність до будь-якої конфесії, релігійної організації, не фінансує їх і не втручається в канонічну, управлінську діяльність, організаційно-структурну побудову. Тобто, держава не має ніякої компетенції у справах релігії, богослужбовій діяльності релігійних організацій.

Світська держава у своїй практичній діяльності не використовує політичних засобів для досягнення певних цілей в релігійній сфері, формування цілеспрямованого відношення суспільства (позитивного чи негативного) до релігії та її інститутів, а також не послуговується можливостями, методами релігійних організацій для досягнення певних політичних цілей. З іншого боку — церква (релігійні організації) не виконує державних функцій і не є суб'єктом політичного буття, не втручається в життя держави, діяльність її органів. Відтак держава і церква суверенні у своїй діяльності і не потребують взаємного її санкціонування.

Відзначимо, що саме принцип релігійно-світоглядної нейтральності держави (який, до речі, визнається більшістю конфесій, релігійних напрямів в Україні суціль) постає методологічною основою її світськості і в сукупності з іншими принципами, в т.ч. забезпечення повноцінної свободи совісті, свободи релігії, уможливорює практичну реальність вільного функціонування церкви у правовому просторі держави. У цьому контексті можна погодитися з думкою відомого російського вченого, історика, богослова А.Карташова про те, що “тільки як вільна духовна спільнота, що не пов'язана ні з яким типом держави, ні з будь-якою політикою, церква може в наш час здійснювати свою велику місію...”, тому, що “свобода церкви в сучасній державі обернено пропорційна тісноті її зв'язків з державою”.

Надзвичайно важливим в означеному аспекті є те, що діалектика взаємовідносин держави і релігійних організацій безпосередньо корелюється з рівнем і ступенем свободи релігії в суспільстві. Остання виявляє себе в рамках цієї діалектики. Йдеться про свободу буття релігії в соціумі, тобто про нормативно врегульований, вільний від будь-якого силового втручання (що суперечить закону) простір релігійної самореалізації віруючих (незалежно від їх конфесійної належності) та функціональної самоактуалізації релігійних організацій. Світськість держави постає одним із найважливіших факторів, умов забезпечення повноцінної свободи совісті, свободи релігії як в індивідуальному, так і колективному вимірі.

В особистісному суб'єктивно-екзистенціальному аспекті свобода релігії постає як свобода віросповідання. Остання вказує на те, що в процесі релігійного самовизначення індивід вибирає не релігію взагалі, а конкретну релігійну парадигму, релігійні цінності, моральні настанови конкретного віросповідання. Свобода віросповідання, як внутрішня свобода особистості,

не є елементом державно-церковних відносин, так як і віруючий індивід (який є безпосереднім учасником релігійних відносин, культової практики) не є їх суб'єктом. Суб'єктом цих відносин є лише релігійна організація. Остання постає як добровільне утворення громадян-одновірців, метою якого є задоволення їхніх релігійних і пов'язаних з ними потреб, інтересів, та здійснення необхідної для цього відповідної діяльності.²

Сфера державно-конфесійних відносин надзвичайно широка і багатогалузева. Вона стосується різних аспектів буття релігійних організацій: соціальний, культурно-освітній, міжнародний, економічний тощо.

Релігійні організації мають право на здійснення багатьох видів позарелігійної діяльності, в т.ч. економічної, якщо її результати використовуються на релігійні цілі. Держава сприяє цій діяльності, зокрема благодійницькій, співпрацює з релігійними спільнотами у справі збереження історико-культурної спадщини, підтримує інші суспільно-значущі зусилля їх.

У нашій державі утворена і діє система державно-правового забезпечення свободи віросповідання, свободи релігійних організацій. Вона постає як комплекс взаємозв'язаних і взаємодіючих нормативно-правових передумов, юридичних засобів та загально-соціальних умов, які є сукупністю можливостей для повноцінної реалізації свободи релігії, її охорони і захисту. В структуру цієї системи входять також юридичні гарантії забезпечення свободи релігії, вільної діяльності релігійних організацій. За своїм змістом гарантії — це сукупність юридичних, соціально-економічних засобів, завдячуючи яким ефективно здійснення, захист права на свободу релігії (в особистісному і колективному вимірі) стає повсякденною реальністю. Головне їх функціональне призначення — це створення державою відповідних умов і надання кожному суб'єкту права на свободу релігій рівних юридичних можливостей, щоб забезпечити практичну реалізацію означеного права в життєво необхідному обсязі.

Відзначимо, що складові структури системи державно-правового забезпечення свободи релігій за своєю функціонально службовою спрямованістю співвідносні з двома взаємопов'язаними сферами буття свободи релігії — індивідуальністю і спільнотою. Кожна з цих сфер дії юридичного механізму забезпечення свободи релігії, свободи діяльності релігійних організацій знаходиться в "гравітаційному полі" відповідних конституційно-правових норм і положень. В Україні (в рамках названої системи) створена законодавча база соціально-економічних умов для уможливлення вільної діяльності релігійних організацій.

У системі державно-конфесійних відносин важливою також постає проблема справедливості. Зрозуміло, що принцип рівності релігійних

організацій перед законом конститує юридичну (формальну) рівність. А остання не завжди адекватна фактичній рівності.

В усьому розмаїтті конфесій, релігійних напрямів, рухів є такі, що за кількістю своїх adeptів, матеріально-фінансовими і функціональними можливостями переважають інші релігійні організації. Їхні роль, вплив на розвиток духовності в суспільному вимірі є значними. Однак це не означає, що ці конфесії (в Україні — це православні, католицька, греко-католицька і протестантські церкви) мають якийсь особливий статус і права в порівнянні з іншими. Закон цього не передбачає, хоча є спроби окремих політичних сил провести таку градацію серед релігійних організацій. Зрозуміло, що такий підхід лише зашкодив би справі стабільності, злагоди і миру в суспільстві. І хоча ми маємо чимало фактів, які засвідчують, що керівництво держави частіше зустрічається з ієрархами означених церков, а співробітництво держави з ними є активнішим, це не є ознакою того, що ущемляються права, інтереси і можливості інших релігійних спільнот. Це не є виявом дискримінації щодо них, звуженням параметрів свободи їх буття в соціумі. Однак на регіональному рівні окремі релігійні організації мають певні пільги. Їм протегують місцеві органи влади. Це особливо проявляється при відведенні земельних ділянок під будівництво культових споруд, наданні пільг в оподаткуванні, а також в активному сприянні місіонерській і добродійній діяльності цих релігійних організацій у відсутності будь-яких заходів з боку місцевих органів влади щодо мінімізації спроб клерикалізації окремих сфер суспільного буття. Це є пряме ігнорування закону, принципу рівності релігійних організацій в законодавчому полі держави, порушенням засад свободи релігії, церкви. Зрештою це є ігноруванням принципу справедливості в сфері державно-конфесійних відносин. Адже вияв несправедливості, перш за все, пов'язаний з порушенням прав або ж їх нехтуванням. Справедливість в означеному нами контексті постає як "мета-принцип-вимога", щоб норми, які визначають зміст державно-конфесійних відносин і відповідних дій держави, а головне, щоб практичні кроки останньої були адекватні вимогам закону, чітко корелювалися з принципами права на свободу релігії як окремих індивідів, так і релігійних спільнот. Таким чином, забезпечення принципу справедливості у відносинах держави і релігійних організацій, їх рівності в можливостях і перед законом — не тільки сумісне зі свободою релігії, але є надзвичайно важливим для самого її існування.

Питання релігійної соціальної діяльності, освіти та виховання ми розглядаємо в контексті європейського вибору України. Це означає усвідомлення нею власних християнських коренів, котрі сягають початків її державності, освіти, культури — всіх, без винятку, сторін суспільного буття, а також від-

даність принципам релігійної свободи і прав людини, політичного і культурного плюралізму. На нашій землі протягом віків поруч проживали і плекали свої традиції християнські, іудейські та мусульманські релігійні спільноти. Свідченнями тому є численні пам'ятки храмів і церковної письменності, богословських шкіл і релігійних наукових установ, творів сакрального мистецтва і незліченні імена святих та праведників.

Складні процеси глобалізації є викликом для всіх віруючих громадян нашої держави, які повинні спільними зусиллями підносити рівень духовності суспільства його релігійної культури, утверджувати цінності родинного життя, любові до ближнього, милосердя, громадянської відповідальності та суспільної злагоди.

Українське законодавство забезпечує рівні права для всіх громадян, незалежно від їхнього світогляду, проте Держава має підтримувати і захищати релігійні та культурні форми життя своїх громадян. В умовах демократичного громадянського суспільства Держава частково доручає Церкві в опіку певні сфери відповідальності, насамперед, в ділянці соціального служіння освіти, і надає Церкві відповідну підтримку. Виходячи із цього учасники конференції вважають, що успішний розвиток українського суспільства вимагає наступних дій.

1. Правова база церковно-державних відносин в галузі соціального служіння потребує вдосконалення та приведення у відповідність з вимогами демократичного громадянського суспільства та міжнародно-правовими актами, що ратифіковані Україною. Для забезпечення реалізації конституційних прав Церков і релігійних організацій України на соціальну діяльність та релігійне виховання необхідно:

1.1. З урахуванням існуючого досвіду й надалі на засадах партнерських взаємовідносин держави і Церкви поліпшувати співпрацю з релігійними організаціями у сфері соціального захисту та охорони здоров'я населення, оздоровлення дітей з регіонів постраждалих внаслідок аварії на ЧАЕС, в межах чинного законодавства сприяти благодійницькій діяльності Церкви, надавати їй сприяння в отриманні та безподатковому митному оформленні вантажів гуманітарної допомоги для проведення масових благодійних акцій, спрямовувати цю допомогу на матеріально-побутове та медичне обслуговування громадян, які потребують соціальної опіки.

1.2. Внести зміни і доповнення в чинне законодавство України, яке регулює функціонування та розвиток системи освіти в Україні, з метою надання можливостей для створення і діяльності релігійних та загальноосвітніх навчальних закладів конфесійного підпорядкування.

1.3. Розробити та затвердити державні вимоги щодо порядку ліцензу-

вання, атестації та акредитації вищих і середніх спеціальних богословських (релігійних) освітніх закладів та загальноосвітніх навчальних закладів конфесійного підпорядкування на умовах виконання ними державного стандарту та включити такі релігійні і загальноосвітні навчальні заклади конфесійного підпорядкування, що відповідають визначеним умовам, до єдиної державної системи освіти.

1.4. Привести у відповідність законодавчу базу, з метою надання загальноосвітнім та іншим релігійним навчальним закладам конфесійного підпорядкування рівних можливостей з недержавними навчальними закладами подібного типу, у сфері соціального захисту учнів, студентів та викладачів, фінансово-господарського та матеріально-технічного забезпечення.

1.5. Міністерству освіти і науки спільно з представниками церков і релігійних організацій утворити комісію або включити представників церков і релігійних організацій у діючі комісії для перегляду програм та підручників, в яких, поруч з наявними, мають бути відображені й інші існуючі наукові теорії.

Церква як боголюдський організм має не тільки таємничу суть, непідвладну стихіям миру, але і історичну складову, що входить в зіткнення і взаємодію із зовнішнім світом, зокрема з державою. Держава, яка існує для того, що влаштувало мирського життя, також стикається і взаємодіє з Церквою. Взаємовідношення держави і послідовників дійсної релігії змінювалися в ході історії.³

У стародавньому Ізраїлі до періоду Царств існувала єдина в історії справа теократія, тобто богоправління. Проте у міру видалення суспільства від слухняності Богу як улаштовувачу мирських справ люди почали замислюватися про необхідність мати земного володаря. Господь, приймаючи вибір людей і санкціонуючи нову форму правління, в той же час жалкує про залишення ними богоправління: "І сказав Господь Самуїлу: послухай голоси народу у всьому, що вони говорять тобі; бо не тебе вони відкинули, але відкинули Мене, щоб Я не царював над ними... Отже послухай голоси їх; тільки представ їм і оголоси їм має рацію пануючи, який царюватиме над ними" (1 Цар. 8. 7,9). Таким чином, виникнення земної держави повинне бути що розуміється не як спочатку боговстановлена реальність, але як надання Богом людям можливості влаштувати своє суспільне життя виходячи з їх вільного волевиявлення, з тим, щоб таке влаштувало, що є відповіддю на спотворену гріхом земну реальність, допомагало уникнути ще більшого гріха через протидію йому засобами мирської влади.

Син Божий, що володарює землю і Небом (Мф. 28. 18), через втілення підпорядкував Себе земному порядку речей; покорявся Він і носіям державної влади. У відповідь на спокушаючі питання фарисея про дозволеність давати

подати кесарю Рятівник сказав: “Віддавайте кесарево кесарю, а Боже Богу” (Мф. 22. 21). Розкриваючи учення Христове про правильне відношення до державної влади, апостол Павло писав: “Всяка душа та буде покірна вищим властям; бо немає влади не від Бога існуючі ж власті від Бога встановлені. Тому що опирається владі опирається Божому встановленню; а що опираються самі наклинуть на себе засудження. Бо начальницькі страшні не для добрих справ, але для злих. Чи хочеш не боятися влади? Роби добро, і одержиш похвалу від неї; бо начальник є Божа слуга, тобі на добро. Якщо ж робиш зло, бійся, бо він не даремно носить меч: він Божа слуга, месник в покарання що робить зло. І тому потрібно покорятися не тільки із страху покарання, але і по совість. Для цього ви і податі платите, бо вони Божії служителі, цим самі постійні зайняті. Отже віддавайте всякому належне: кому подати, подати; кому оброк, оброк; кому страх, страх; кому честь, честь” (Рим. 13. 1-7). Ту ж думку виразив і апостол Петро: “Отже будьте покірні всякому людському начальству, для Панове: чи паную, як верховній владі, чи правителям, як від нього посланим для покарання злочинців і для заохочення тих, що роблять добро, — бо така є воля Божія, щоб ми роблячи добро, загороджували вуста неуцтву божевільних людей, — як вільні, не як що вживають свободу для прикриття зла, але як рабині Божії” (1 Петро. 2. 13-16).

III.2. Падіння Адама принесло в світ гріхи і пороки, що потребували суспільної протидії, першим з таких було вбивство Каїном Авеля (Побут. 4. 1-16). Люди, розуміючи це, у всіх відомих суспільствах почали встановлювати закони, що обмежують зло і що підтримують добро. Держава як необхідний елемент життя в зіпсованому гріхом світі, де особа і суспільство потребують огорожі від небезпечних проявів гріха, благословляється Богом. В той же час необхідність держави витікає не безпосередньо з волі Божієї про первозданного Адама, але з наслідків гріхопадіння і із згоди дій про обмеженню панування гріха в світі з Його волею. Священне Писання закликає владу імущих використовувати силу держави для обмеження зла і підтримка добра, в чому і бачиться етичний сенс існування держави (Рим. 13. 3-4). Церква не тільки наказує своїм чадам покорятися державній владі, незалежно від переконань і віросповідання її носіїв, але і молитися за неї, “щоб проводити нам життя тиху і безтурботну у всякому благочесті і чистоті” (1 Тім. 2. 2). Одночасно християни повинні ухилитися від абсолютизації влади, від невизнанні меж її чисто земній, часовій і скороминущій цінності, обумовленій наявністю в світі гріха і необхідністю його заборони. За вченням Церкви, сама влада також не має права абсолютизувати себе, розширюючи свої межі до повної автономії від Бога і встановленого Ним порядку речей, що може привести до зловживань владою і навіть до обожнювання володарів. Держава, як і інші людські установи, нехай навіть і направлені на

благо, може мати тенденцію до перетворення в самодостатній інститут. Численні історичні приклади такого перетворення показують, що в цьому випадку держава втрачає своє справжнє призначення.

III.3. У взаємовідносинах між Церквою і державою повинна враховуватися відмінність їх природ. Церква заснована безпосередньо Самим Богом — Господом нашим Ісусом Христом; боговстановленість державної влади виявляє себе в історичному процесі опосередковано. Метою Церкви є вічний порятунок людей, мета держави полягає в їх земному благополуччі. “Царство Моє не від миру сього” — говорить Спаситель (Ін. 18. 36). “Цей мир” частково покорається Богу, частково ж, і головним чином, автономізує себе від власного Творця. У тому ступені, в який світ не підкоряється Богу, він підкоряється „батькові брехні” сатані і “в злі лежить” (Ін. 8. 44; 1 Ін. 5. 19). Церква ж — “тіло Христове” (1 Корн. 12. 27), “стовп і затвердження Істини” (1 Тім. 3. 15) — в своїй таємничій суті не може мати в собі ніякого зла, ні тіні тьми. Оскільки держава є частина “миру цього”, воно не має частини в Царстві Божієм, бо там, де Христос “все і у всьому” (Кол. 3. 11), немає місця примушенню, немає места зіставленню людського і Божія, а отже, немає там і держави.

Як правило, держава усвідомлює, що земне благоденствуювання немислимо без дотримання певних етичних норм — тих самих, які необхідні і для вічного порятунку людини. Тому завдання і діяльність Церкви і держави можуть співпадати не тільки в досягненні чисто земної користі, але і в здійсненні рятівної місії Церкви. Не можна розуміти принцип світськості держави як що означає радикальне витіснення релігії зі всіх сфер життя народу, усунення релігійних об’єднань від участі в рішенні суспільно значущих завдань, позбавлення їх права давати оцінку діям властей. Цей принцип припускає лише відоме розділення сфер компетенції Церкви і влади, невтручання їх у внутрішні справи один одного. Церква не повинна брати на себе функції, що належать державі: протистояння гріху шляхом насильства, використання мирських владних повноважень, ухвалення на себе функцій державної влади, що припускають примушення або обмеження. В той же час Церква може звертатися до державної влади з проханням або закликом спожити владу в тих або інших випадках, проте право рішення цього питання залишається за державою. Держава не повинна втручатися в життя Церкви, в її управління, віровчення, літургійне життя, духовну практику і так далі, рівно як і взагалі в діяльність канонічних церковних установ, за винятком тих сторін, які припускають діяльність як юридичну особу, неминуче вступаючи у відповідні відносини з державою, його законодавством і владними органами. Церква чекає від держави пошани до її канонічних норм і інших внутрішніх встановлень.⁴

III.4. Держава при симфонічних відносинах з Церквою шукає у неї духовної

підтримки, шукає молитви за себе і благословення на діяльність, направлену на досягнення мети, службовців благополуччю громадян, а Церкву одержує від держави *romosch'* в створенні умов, сприятливих для проповіді і для духовного обгодовування своїх чад, що є одночасно громадянами держави.

III.5. Маючи різні природи, Церква і держава використовують різні засоби для досягнення своєї мети. Держава спирається в основному на матеріальну силу, включаючи силу примушення, а також на відповідні світські системи ідей. Церква ж має в своєму розпорядженні релігійно-етичні засоби для духовного керівництва і для придбання нових чад. Церква непогрішимо проповідує Христову Істину і викладає людям етичні заповіді, витікаючи від Самого Бога, а тому не владна зрадити що-небудь в своєму ученні. Не владна вона і замовкнути, припинити проповідування істини, які б інші учення ні наказували або ні розповсюджувалися державними інстанціями. У даному відношенні Церква абсолютно вільна від держави. Ради безперешкодного і внутрішньо вільного проповідування істини Церква не раз в історії терпіла гоніння від ворогів Христа. Але і гнана Церква покликана з терпінням переносити гоніння, не відмовляючи державі, переслідуючій її, в лояльності. Правовий суверенітет на території держави належить його властям. Отже, вони і визначають юридичний статус Помісної Церкви або її часті, надаючи їм можливість необмеженого виконання церковної місії або обмежуючи таку можливість. Державна влада тим самим перед лицем Вічної Правди виносить суд про себе самій і врешті-решт передрікає свою долю. Церква зберігає лояльність державі, але вище за вимогу лояльності коштує Божественна заповідь: здійснювати справу порятунку людей в будь-яких умовах і за будь-яких обставин. Якщо влада примушує православних віруючих до відступу від Христа і Його Церкви, а також до гріховних, душешкідливим діянням, Церква повинна відмовити державі в покорі. Християнин, слідує величчю совісті, може не виконати величчя влади, що примушує до тяжкого гріха. У разі неможливості покори державним законам і розпорядженням влади з боку церковної Повноти, церковне Священочаліє після належного розгляду питання може зробити наступні дії: вступити в прямий діалог з владою з виниклої проблеми; призвати народ застосувати механізми народовладдя для зміни законодавства або перегляду рішення влади; звернутися в міжнародні інстанції і до світової громадської думки; звернутися до своїх чад із закликком до мирної громадянської непокори.

III.6. Поява принципу свободи совісті — свідоцтво того, що в сучасному світі релігія з “загальної справи” перетворюється на “приватну справу” людини. Сам після себе цей процес свідчить про розпад системи духовних цінностей, втраті спрямованості до порятунку в більшій частині суспільства,

що затверджує принцип свободи совісті. Якщо спочатку держава виникла як інструмент твердження в суспільстві божественного закону, то свобода совісті остаточно перетворює державу на виключно земний інститут, що не зв'язує себе релігійними зобов'язаннями. Затвердження юридичного принципу свободи совісті свідчить про втрату суспільством релігійних цілей і цінностей, про масову апостасію і фактичній індиферентності до справи Церкви і до перемоги над гріхом. Але цей принцип виявляється одним із засобів існування Церкви в безрелігійному світі, що дозволяє їй мати легальний статус в секулярній державі і незалежність від інаквовірючих або невірючих шарів суспільства. Релігійно-світоглядний нейтралітет держави не суперечить християнському уявленню про покликання Церкви в суспільстві. Проте Церква повинна указувати державі на неприпустимість розповсюдження переконань або дій, ведучих до встановлення суцільного контролю за життям особи, її переконаннями і відносинами з іншими людьми, а також до руйнування особистої, сімейної або суспільної моральності, образи релігійних відчуттів, нанесенню збитку культурно-духовної самобутності народу або виникнення загрози священному дару життя. У здійсненні своїх соціальних, добродійних, освітніх і інших суспільно значущих програм Церква може розраховувати на допомогу і сприяння держави. Вона також має право чекати, що держава при побудові своїх відносин з релігійними об'єднаннями враховуватиме кількість їх послідовників, їх місце у формуванні історичної культурної і духовної зовнішності народу, їх цивільну позицію.

III. 7. Форма і методи правління багато в чому обумовлюються духовним і етичним станом суспільства. Знаючи це, Церква приймає відповідний вибір людей або принаймні не опирається йому. При суддівстві — суспільному устрої, описаному в Книзі Суддів, влада діяла не через примушення, а силою авторитету, причому авторитет цей повідомлявся Божественною санкцією. При монархії влада залишається богоданною, але для своєї реалізації використовує вже не стільки духовний авторитет, скільки примушення.

Сучасні демократії, в тому числі монархічні за формою, не шукають божественної санкції влади. Вони вдають із себе форму влади в секулярному суспільстві, що припускає право кожного дієздатного громадянина на волевиявлення за допомогою виборів. Зміна владної форми на більш релігійно вкорінену без одухотворення самого суспільства неминуче звиродніє в брехню і лицемірство, знесилить цю форму і знецінить її в очах людей. Проте не можна зовсім виключити можливість такого духовного відродження суспільства, коли релігійно вища форма того, що державного влаштувало стане природною. У умовах же рабства, відповідно до ради апостола Павла, "якщо і можеш зробитися вільним, то кращим скористайся" (1 Кори. 7.

21). Разом з тим, Церква повинна приділяти головну увагу не системі зовнішньої організації держави, а стану сердець своїх членів. Тому Церква не вважає для себе можливим ставати ініціатором зміни форми правління, а Архієрейський Собор Російської Православної Церкви 1994 року підкреслив правильність позиції про “неперевагу для Церкви якого-небудь державного ладу, який-небудь з існуючих політичних доктрин”.

III.8. Держава, зокрема світське, як правило, усвідомлює своє покликання влаштувати життя народу на початках добра і правди, піклуючись про матеріальний і духовний добробут суспільства. Тому Церква може взаємодіяти з державою в справах, службовців блага самої Церкви, особи і суспільства. Для Церкви така взаємодія повинна бути частиною її рятівної місії, охоплюючої всестороннє піклування про людину. Церква покликана брати участь в тому, що влаштувало людського життя у всіх областях, де це можливо, і об'єднувати відповідні зусилля з представниками світської влади. Умовами церковно-державної взаємодії повинні бути відповідність церковної участі в державних працях природі і покликанню Церкви, відсутність державного диктату в суспільній діяльності Церкви, незалучена Церкві ті сфери діяльності держави, де її праці неможливі унаслідок канонічних і інших причин.

III.9. У сучасній державі, як правило, є наявним розділення властей на законодавчу, старанну і судову; присутні різні рівні влади: загальнодержавний, регіональний, місцевий. Це визначає специфіку взаємин Церкви з властями різних гілок і рівнів.⁵

Взаємини із законодавчою владою є діалогом Церкви і законодавцями з питань вдосконалення загальнодержавного і місцевого права, що має відношення до життя Церкви і сферам суспільної стурбованості Церкви. Цей діалог стосується також ухвал і рішень законодавчої влади, що не мають прямого відношення до законотворчості. У контактах з виконавчою владою Церква повинна вести діалог з питань ухвалення рішень, що мають відношення до життя Церкви, церковно-державному співпрацюванню і сферам суспільної схвильованості Церкви, для чого на відповідному рівні підтримується контакт з центральними і місцевими органами виконавчої влади, зокрема відповідальними за рішення практичних питань життя і діяльності релігійних об'єднань і за нагляд за дотриманням ними законодавства (органи юстиції, прокуратури, внутрішніх справ і тому подібне). Взаємини Церкви з судовою владою різних рівнів повинні обмежуватися уявленням у разі потреби інтересів Церкви в суді. Церква не втручається в безпосереднє здійснення судовою владою її функцій і повноважень. Інтереси Церкви в суді, за винятком крайньої необхідності, представляють миряни, уповноважені Священона-

чалієм на відповідному рівні (Халкид. 9). Внутрішньоцерковні суперечки не повинні виноситися на світський суд (Антіох. 12). Міжконфесійні конфлікти, а також конфлікти з розкольникими, що не піднімають питань віровчення, можуть виноситися до світського суду (Карф. 59).

III. 11. Щоб уникнути змішення церковних і державних справ і для того, щоб церковна влада не набувала мирського характеру, канони забороняють клірикам брати на себе участь в справах державного управління. 81-е Апостольське правило свідчить: “Не личить єпископу, або пресвітеру вдаватися в народне управління, але неупустительно бити при справах церковних”. Про те ж мовиться і в 6-м Апостольському правилі, а також в 10-м правилі VII Уселенського Собору. У сучасному контексті дані положення стосуються не тільки виконання адміністративних владних повноважень, але і участі в представницьких органах влади.

- 1 Бабій М. Свобода релігії і державно-конфесійні відносини в Україні // Актуальні питання соціально-значущої діяльності церков і релігійних організацій в Україні. — К., 2004. — с. 172-178
- 2 Гануліч П. Концепція ЦАСД державно-церковних відносин у соціальній сфері // Актуальні питання соціально-значущої діяльності церков і релігійних організацій в Україні. — К., 2004. — с. 225-235.
- 3 Звернення Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій до українського народу напередодні виборів Президента України // http://orthodoxy.org.ua/News-R_oua.php?send_id=5387&start=50
410. Резолюція міжнародної науково-практичної конференції “Актуальні питання соціально значущої діяльності церков і релігійних організацій в Україні // Актуальні питання соціально-значущої діяльності церков і релігійних організацій в Україні. — К., 2004. — с. 235-237
- 5 Церковь и государство // Основы социальной концепции русской православной церкви <http://www.mospat.ru/text/conception/id/51.html>

SUMMARY

Viktoriya Maluyska

FEATURES STATE CHURCH RELATIONS ON THE MODERN STAGE OF STATE CREATIVE PROCESSES IN UKRAINE.

The article is devoted questions state church relations in the modern world in the context of development of civil society. Features are certain state church and church state relations in Ukraine. Key concepts are described in relation to the prospects of development state church relations in the social context of cooperation of the state and churches and religious organizations.

Keywords: state church relations, religious organizations, Church, civil society.